

Autyzm a prawo oświatowe. Stan obecny - dylematy - kierunki zmian

dr hab. n. społ. Dorota Podgórska-Jachnik, prof. UKW

Zakład Pedagogiki Specjalnej i Logopedii

Konferencja „Autyzm a prawo”

Białystok, 16 marca 2018 r.

Plan wystąpienia:

- Refleksje z praktyki wspierania szkół w zakresie pracy z dzieckiem ze SPE
- Usytuowanie dziecka / ucznia z autyzmem z prawie regulującym pracę szkoły
- Podstawowe wyznaczniki pracy z dzieckiem / uczniem z autyzmem w placówkach systemu oświaty
- Najważniejsze przewidywane zmiany

Autyzm z perspektywy szkoły i nauczyciela:

- Nieco inna perspektywa szkół specjalnych, ogólnodostępnych i integracyjnych i oraz nieco inne możliwości wspomagania w nich ucznia z ASD
- Autyzm - zaburzenie stosunkowo niedawno identyfikowane w szkołach, nadal duży zakres potrzeb w zakresie kształcenia nauczycieli
- Najwięcej zainteresowania budzi zespół Aspergera – swoista „moda” na szkolenia (wskaźnik zapotrzebowania szkół)
- W 2015 r. dużo emocji wywołało wprowadzenie dodatkowego „obowiązkowego” wsparcia nauczyciela dla tych dzieci w szkołach ogólnodostępnych

Autyzm z perspektywy szkoły i nauczyciela – najwięcej wątpliwości dotyczących wsparcia dla ucznia z ASD:

- Form wsparcia przez dodatkową osobę zatrudnianą w grupie / klasie szkolnej (nauczyciel współorganizator procesu dydaktycznego – asystent – pomoc)
- Kwalifikacji ww. osób (specjalności, certyfikaty terapeutyczne)
- Sposobu realizacji zaleceń z orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego – przełożenie na IPET, postępowanie przy rozbieżnościach, możliwość rezygnacji rodziców z zajęć
- Interpretacji tego, czym jest niepełnosprawność sprzężona
- Podwójnego wsparcia: zajęć specjalistycznych (ppp) i rewalidacyjnych
- Podwójnego orzecznictwa – resortu oświaty i polityki społecznej
- Język – nieadekwatny do stanu prawnego / żargon (nauczyciel wspomagający, nauczyciel cień, szkoła masowa / orzeczeniowcy, aspergery, aspergerycy, autyści, autystyczni) – nawet w dokumentacji!
- Odpowiedzialności prawnej nauczyciela (sprawy w prokuraturach i sądach)

Akty podstawowe, którym podporządkowany jest system oświaty w zakresie wspomagania ucznia ze SPE /z autyzmem:

- USTAWA z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty
- USTAWA z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe

Ale także korzysta się:

Ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych

Ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej

...i innych

Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty:

Art. 1. System oświaty zapewnia w szczególności:

5) możliwość pobierania nauki **we wszystkich typach szkół przez dzieci i młodzież niepełnosprawną** oraz niedostosowaną społecznie, **zgodnie z indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz predyspozycjami**

Zgodne z Konwencją o Prawach Osób Niepełnosprawnych: **dostęp do edukacji włączającej na wszystkich etapach edukacji** – choć ten zapis bywa niewłaściwie rozumiany

ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ z dnia 9 sierpnia 2017 r.
w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci
i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych
niedostosowaniem społecznym (Dz.U. z dnia 24 sierpnia 2017 r.)

*[Podstawowy dokument wyznaczający praktyczne działania szkoły
na rzecz dziecka / ucznia z niepełnosprawnością, w tym z ASD]*

§ 2. 1. – wymienia szczegółowo przedszkola, szkoły i placówki, w których
może być realizowane kształcenie, wychowanie i opieka dla dzieci i
młodzieży niepełnosprawnych

Wynika z tego, że dzieci / uczniowie ci mogą realizować kształcenie specjalne
w placówkach **specjalnych**, **integracyjnych** lub ogólnodostępnych, w ramach
edukacji włączającej

Rozporządzenie MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ z dnia 7 września 2017 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych

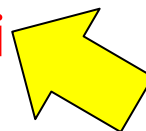
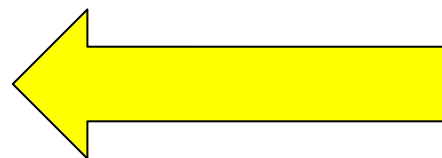
- orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego
- orzeczenie o potrzebie indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego
- orzeczenie o potrzebie indywidualnego nauczania
- orzeczenie o potrzebie zajęć rewalidacyjno-wychowawczych
- opinia o potrzebie wczesnego wspomagania rozwoju dziecka

ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz.U. z dnia 24 sierpnia 2017 r., poz. 1578)

Orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego mogą uzyskać uczniowie:

- ▶ Niestyszący
- ▶ Słabosłyszący
- ▶ Niewidomi
- ▶ Słabowidzący
- ▶ Z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją
- ▶ Z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim
- ▶ Z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym
- ▶ Z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera
- ▶ Z niepełnosprawnościami sprzężonymi

14 września 2017 r. Poz. 1743 ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI
NARODOWEJ¹⁾ z dnia 7 września 2017 r. w sprawie orzeczeń i opinii
wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych
poradniach psychologiczno-pedagogicznych

§ 3. 4. Orzeczenia i opinie dla dzieci i uczniów niesłyszących,
słabosłyszących, niewidomych, słabowidzących i **z autyzmem, w tym
z zespołem Aspergera**, wydają zespoły działające w poradniach
wskazanych przez kuratora oświaty, za zgodą organów prowadzących
te poradnie.

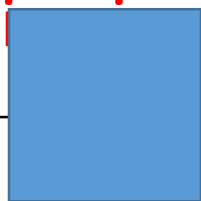
Z czego wynikają SPE?

SPE wynikające z ASD?

**... ale również mogą
być kojarzone**

-
-
-
-
- 1) Ze szczególnych uzdolnień
 - 2) Z niepełnosprawności
 - 3) Z choroby przewlekłej
 - 4) Z niedostosowania społecznego
 - 5) Z zagrożenia niedostosowaniem społecznym
 - 6) Ze specyficznych trudności w uczeniu się
 - 7) Z zaburzeń komunikacji językowej
 - 8) Z sytuacji kryzysowych lub traumatycznych
 - 9) Z niepowodzeń edukacyjnych
 - 10) Z zaniedbań środowiskowych związanych z sytuacją bytową ucznia i jego rodziny, sposobem spędzania czasu wolnego, kontaktami środowiskowymi
 - 11) Z trudności adaptacyjnych związanych z różnicami kulturowymi lub ze zmianą środowiska edukacyjnego, w tym związanych z wcześniejszym kształceniem za granicą
 - 12) Z innych potrzeb dziecka

Równoległe orzecznictwo – kategorie niepełnosprawności nie pokrywają się

ROZPORZĄDZENIE MINISTRA PRACY I POLITYKI SPOŁECZNEJ z dnia 1 lutego 2002 r.
w sprawie kryteriów oceny niepełnosprawności u osób w wieku do 16 roku życia

określa kryteria niepełnosprawności dzieci i młodzieży:

- przewidywany czas trwania (min. 12 miesięcy)
- potrzeba stałej opieki z powodu:
 - niezdolności do zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych (w tym do czynności samoobsługowych oraz komunikowania się z otoczeniem)
 - potrzeby stałej i systematycznej rehabilitacji

Na podstawie art. 4a ust. 2 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. Nr 123, poz. 776 i Nr 160, poz. 1082, z 1998 r. Nr 99, poz. 628, Nr 106, poz. 668, Nr 137, poz. 887, Nr 156, poz. 1019 i Nr 162, poz. 1118 i 1126, z 1999 r. Nr 148, poz. 1486, Nr 90, poz. 1001, Nr 95, poz. 1101 i Nr 111, poz. 1111, z 2000 r. Nr 48, poz. 550 i Nr 119, poz. 1249 oraz z 2001 r. Nr 39, poz. 459, Nr 100, poz. 1080, Nr 125, poz. 1368, Nr 129, poz. 1444 i Nr 154, poz. 1792 i 1800) zarządza się, co następuje:

§ 1. Oceny niepełnosprawności u osoby w wieku do 16 roku życia, zwanej dalej „dzieckiem”, dokonuje się na podstawie następujących kryteriów:

- 1) przewidywanego okresu trwania upośledzenia stanu zdrowia z powodu stanów chorobowych, o których mowa w § 2, przekraczającego 12 miesięcy,
- 2) niezdolności do zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych, takich jak: samoobsługa, samodzielne poruszanie się, komunikowanie z otoczeniem, powodującej konieczność zapewnienia stałej opieki lub pomocy, w sposób przewyższający zakres opieki nad zdrowym dzieckiem w danym wieku, albo
- 3) znacznego zaburzenia funkcjonowania organizmu, wymagającego systematycznych i częstych zabiegów leczniczych i rehabilitacyjnych w domu i poza domem.

§ 2. 1. Do stanów chorobowych, które uzasadniają konieczność stałej opieki lub pomocy dziecku, należą:

- 1) wady wrodzone i schorzenia o różnej etiologii prowadzące do niedowładów, porażenia kończyn lub zmian w narządzie ruchu, upośledzające w znacznym stopniu zdolność chwytnej rąk lub utrudniające samodzielne poruszanie się,
- 2) wrodzone lub nabyte ciężkie choroby metaboliczne, układu krążenia, oddechowego, moczowego, pokarmowego, układu krzepnięcia i inne znacznie

upośledzające sprawność organizmu, wymagające systematycznego leczenia w domu i okresowo leczenia szpitalnego,

- 3) upośledzenie umysłowe, począwszy od upośledzenia w stopniu umiarkowanym,
- 4) psychozy i zespoły psychotyczne,
- 5) zespół autystyczny,
- 6) padaczka z częstymi napadami lub wyraźnymi następstwami psychoneurologicznymi,
- 7) nowotwory złośliwe i choroby rozrostowe układu krwiotwórczego do 5 lat od zakończenia leczenia,
- 8) wrodzone lub nabyte wady narządu wzroku powodujące znaczne ograniczenie jego sprawności, prowadzące do obniżenia ostrości wzroku w oku lepszym do 5/25 lub 0,2 według Snellena po wyrównaniu wady wzroku szklami korekcyjnymi, lub ograniczenie pola widzenia do przestrzeni zawartej w granicach 30 stopni,
- 9) głuchoniemota, głuchota lub obustronne upośledzenie słuchu niepoprawiające się w wystarczającym stopniu po zastosowaniu aparatu słuchowego lub implantu ślimakowego.

2. Przy ocenie niepełnosprawności dziecka bierze się pod uwagę:

- 1) rodzaj i przebieg procesu chorobowego oraz jego wpływ na stan czynnościowy organizmu,
- 2) sprawność fizyczną i psychiczną dziecka oraz stopień jego przystosowania do skutków choroby lub naruszenia sprawności organizmu,
- 3) możliwość poprawy stanu funkcjonalnego pod wpływem leczenia i rehabilitacji.

§ 3. Rozporządzenie wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Minister Pracy i Polityki Społecznej: w z. *J. Banach*

USTAWA z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe

Niepełnosprawności sprzężone – należy przez to rozumieć występowanie u dziecka

niestłyszącego lub słabostłyszającego,

niewidomego lub słabowidzącego,

z niepełnosprawnością ruchową, w tym afazją,

z niepełnosprawnością intelektualną

z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera,

co najmniej jeszcze jednej z wymienionych niepełnosprawności

O niepełnosprawności sprzężonej w rozumieniu prawa oświatowego możemy mówić wówczas, gdy u konkretnego dziecka w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego publiczna poradnia psychologiczno-pedagogiczna wskaże **co najmniej dwie niepełnosprawności, z których każda wymaga specjalnej organizacji nauki i odrębnych metod pracy dydaktycznej**. Taka sytuacja występuje np. przy realizowaniu procesu dydaktycznego u dziecka głuchoniewidomego czy niewidomego i upośledzonego umysłowo. **Natomiast niepełnosprawność sprzężona nie występuje, gdy mamy do czynienia np. z dzieckiem z upośledzeniem umysłowym i z zaburzeniami mowy bądź z dzieckiem z niepełnosprawnością ruchową i dysleksją rozwojową**, bowiem w tym przypadku specjalna organizacja nauki i odrębne metody pracy stosowane w procesie nauczania odnoszą się wyłącznie do upośledzenia umysłowego i niepełnosprawności ruchowej. Dzieci z zaburzeniami mowy i z dysleksją rozwojową nie wymagają takiej organizacji pracy i w związku z tym nie mogą otrzymać orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego. Natomiast mogą i powinny otrzymać opinię z poradni zalecającą objęcie tych dzieci stosowną do potrzeb pomocą psychologiczno-pedagogiczną w formie terapii logopedycznej i terapii pedagogicznej

K. Szumilas, odpowiedź na interpelację nr 4903, 24.09.2008

- Każde dziecko / uczeń wymagający pomocy powinien ją otrzymać w swojej szkole / przedszkolu / placówce,

ale

- inne są możliwości wspierania w przypadku:
 - **uznania specjalnych potrzeb edukacyjnych** (uczeń z opinią ppp lub nawet bez niej): pomoc psychologiczno-pedagogiczna
 - **uznania potrzeby kształcenia specjalnego** (uczeń orzeczeniem o pks): IPET, WOPFU, rewalidacja indywidualna, dostosowanie egzaminów, dostosowanie wymagań edukacyjnych i kryteriów oceniania + pomoc psychologiczno-pedagogiczna
 - w przypadku **niepełnosprawności sprzężonej** – „lepsze przeliczniki”, np. większa subwencja oświatowa, liczba godzin rewalidacji, mniejszy zespół
 - **uznania niepełnosprawności** (uczeń z orzeczeniem o niepełnosprawności): świadczenia materialne i niematerialne z pomocy społecznej (w tym dla uczniów z autyzmem specjalistyczne usługi opiekuńcze – SUO)

VII. Uczniowie z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera <i>(na podstawie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego)</i>	1. Zestaw zadań dostosowany do dysfunkcji, który uwzględnia przedłużenie czasu. Czas pracy zapisany na stronie tytułowej zestawu jest obowiązujący (nie wymaga przedłużenia) – por. Tabela 2. <i>Do zestawów zadań z języków obcych nowożytnych na poziomie podstawowym oraz rozszerzonym dołączona jest płyta CD z dostosowanym nagraniem, tj. z wydłużonymi przerwami na zapoznanie się z zadaniami sprawdzającymi rozumienie ze słuchu i ich wykonanie.</i>
	2. Zaznaczanie odpowiedzi do zadań zamkniętych w zestawie zadań, bez przenoszenia ich na kartę odpowiedzi.
	3. Korzystanie z pomocy nauczyciela wspomagającego przy odczytywaniu poleceń i tekstów oraz przy zapisywaniu odpowiedzi zdającego (możliwe tylko wtedy, gdy w toku edukacji uczeń został wdrożony do takiej współpracy z nauczycielem). <i>Zestawy zadań dla nauczyciela wspomagającego muszą być zamówione w porozumieniu z właściwą komisją egzaminacyjną do 31 grudnia.</i>
	4. Zapisywanie odpowiedzi do zadań na komputerze (możliwe wtedy, gdy głębokość zaburzenia grafii uniemożliwia odczytanie pracy egzaminacyjnej LUB gdy uczeń (słuchacz) posługuje się alternatywnymi i wspomagającymi metodami komunikacji).
	5. Obecność na sali osoby niezbędnej do uzyskania właściwego kontaktu ze zdającym oraz/lub pomocy w obsłudze specjalistycznego sprzętu i środków dydaktycznych (członka zespołu nadzorującego).
	6. Dostosowanie miejsca pracy do dysfunkcji ucznia.

Kształcenie w integracji – dodatkowy nauczyciel:

§ 7. 1. W przedszkolach ogólnodostępnych z oddziałami integracyjnymi, przedszkolach integracyjnych, szkołach ogólnodostępnych z oddziałami integracyjnymi i szkołach integracyjnych **zatrudnia się dodatkowo nauczycieli posiadających kwalifikacje z zakresu pedagogiki specjalnej w celu współorganizowania kształcenia integracyjnego**, z uwzględnieniem realizacji zaleceń zawartych w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego.

.

Kształcenie w przedszkolach i szkołach ogólnodostępnych – dodatkowy nauczyciel:

§ 7. 2. W przedszkolach ogólnodostępnych, innych formach wychowania przedszkolnego i szkołach ogólnodostępnych, w których kształceniem specjalnym są objęci **uczniowie posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na autyzm, w tym zespół Aspergera, lub niepełnosprawności sprzężone**, zatrudnia się dodatkowo:

1) **nauczycieli posiadających kwalifikacje z zakresu pedagogiki specjalnej w celu współorganizowania kształcenia** uczniów niepełnosprawnych **lub specjalistów** lub

2) **asystenta nauczyciela lub osoby**, o której mowa w art. 15 ust. 2 ustawy, prowadzących zajęcia w klasach I–III szkoły podstawowej, lub asystenta wychowawcy świetlicy, o których mowa w art. 15 ust. 7 ustawy, lub

3) **pomoc nauczyciela**

– z uwzględnieniem realizacji zaleceń zawartych w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego

Kształcenie w przedszkolach, oddziałach, szkołach specjalnych – dodatkowa pomoc :

§ 7. 4. W przedszkolach specjalnych, przedszkolach ogólnodostępnych z oddziałami specjalnymi oraz w klasach I–IV szkół podstawowych specjalnych i szkół podstawowych ogólnodostępnych z oddziałami specjalnymi, dla uczniów:

- 1) z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym
 - 2) z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją
 - 3) z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera
 - 4) z niepełnosprawnościami sprzężonymi
- zatrudnia się dodatkowo pomoc nauczyciela

§ 6. 10. Wielospecjalistyczne oceny (...) uwzględniają w szczególności:

- 1) indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne, mocne strony, predyspozycje, zainteresowania i uzdolnienia ucznia;
- 2) w zależności od potrzeb, zakres i charakter wsparcia ze strony nauczycieli, specjalistów, asystentów lub pomocy nauczyciela, o których mowa w § 7 ust. 1–5;
- 3) **przyczyny niepowodzeń edukacyjnych lub trudności w funkcjonowaniu ucznia**, w tym bariery i ograniczenia utrudniające funkcjonowanie i uczestnictwo ucznia w życiu przedszkolnym lub szkolnym, a w przypadku ucznia realizującego wybrane zajęcia wychowania przedszkolnego lub zajęcia edukacyjne indywidualnie lub w grupie liczącej do 5 uczniów, zgodnie ze wskazaniem zawartym w programie – także **napotymane trudności w zakresie włączenia ucznia w zajęcia realizowane wspólnie** z oddziałem przedszkolnym lub szkolnym, a w przypadku innej formy wychowania przedszkolnego – wspólnie z grupą, oraz **efekty działań podejmowanych w celu ich przezwyciężenia**

IPET i zajęcia rewalidacyjne

§ 6. 1 – określa wymagania, jakie powinien spełniać IPET

§ 6. 2. **W ramach zajęć rewalidacyjnych** w programie należy uwzględnić w szczególności **rozwijanie umiejętności komunikacyjnych** przez:

2) naukę języka migowego lub innych sposobów komunikowania się, w szczególności **wspomagających i alternatywnych metod komunikacji (AAC)** – w przypadku ucznia niepełnosprawnego z zaburzeniami mowy lub jej brakiem;

3) zajęcia **rozwijające umiejętności społeczne, w tym umiejętności komunikacyjne** – w przypadku ucznia z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera.

*[mogą być też inne, jeśli wynikają z programów rewalidacyjne
np.: muzykoterapia, logorytmika, terapia zajęciowa lub inne]*

Zajęcia rewalidacyjne są organizowane na podstawie rozporządzeń w sprawie:

- **ramowych planów nauczania**
- **organizacji kształcenia uczniów niepełnosprawnych**
- **w sprawie szczegółowej organizacji szkół i przedszkoli**

Godzina:
60 minut
Min. 2 godz./tydz.

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 9 sierpnia 2017 r. w sprawie w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 17 marca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i publicznych przedszkoli

Formy pomocy psychologiczno-pedagogicznej dla uczniów ze SPE:

- 1) klasy terapeutyczne
- 2) zajęcia rozwijające uzdolnienia
- 3) zajęcia rozwijające umiejętności uczenia się
- 4) zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze
- 5) **zajęcia specjalistyczne:** korekcyjno-kompensacyjne, logopedyczne, rozwijające kompetencje emocjonalno-społeczne oraz inne zajęcia o charakterze terapeutycznym
- 6) zajęcia związane z wyborem kierunku kształcenia i zawodu – w przypadku uczniów szkół podstawowych oraz uczniów szkół ponadpodstawowych
- 7) zindywidualizowana ścieżka kształcenia
- 8) porady i konsultacje
- 9) warsztaty

Najważniejsze zapowiadane / przewidywane zmiany

- Umacnianie w szkołach edukacji włączającej – wygaszanie form integracyjnych
- Ograniczanie do niezbędnego minimum nauczania indywidualnego
- Nowe standardy kształcenia nauczycieli – przygotowanie pedagogiczne specjalne
- Wspomaganie szkół w zakresie pracy z uczniami ze SPE
- Kształtowanie świadomości problemów związanych z ASD oraz podnoszenie poziomu wiedzy nt. prawa oświatowego wobec uczniów ze SPE
- Zniesienie podwójnego orzecznictwa
- Diagnoza funkcjonalna w orzeczeniach poradni psychologiczno-pedagogicznych (wykorzystanie ICF; oczekiwanie na ICD-11) – **duże nadzieje**

Przykładowe profile funkcjonalne (ICF) dzieci z ASD

Dziecko A	Dziecko B
• b1142.3 orientacja na osobę • b120.2 ogólne funkcje poznawcze • d310.3 komunikacja • d510.2 samoobsługa • d710.3 interakcje międzyludzkie • Ruchy stereotypowe • Ciężka niepełnosprawność intelektualna	• b1142.3 orientacja na osobę • b144.2 funkcje pamięci • d310.3 komunikacja • d130.3 naśladownictwo • d330.3 mowa • d1600.2 zwracanie uwagi na dotyk, twarz i głos innych ludzi • Umiarkowana niepełnosprawność intelektualna <i>R. J. Simeonsson (2006)</i>

Dziękuję za uwagę 😊
Dorota Podgórska-Jachnik
depejot2@ukw.edu.pl

